

Om Bestemmelsen af en Families Indtægt.

Af Prof. Dr. **Will. Scharling.**

I forskellige Retninger har det en ikke ringe Interesse at kunne faa nøjagtige Oplysninger om en Families virkelige Indtægter i de forskellige Samfundsklasser. Hvor Indkomstskat anvendes, skal jo saa vidt muligt enhver Families Indtægt udfindes, hvilket, for saa vidt den ikke er oplyst ved paalidelig Selvangivelse, bliver Ligningskommissionens Sag, og en i hvert enkelt Tilfælde korrekt Ansættelse af den virkelig hafte Indtægt er jo endog Forudsætningen for, at den i Principet saa rigtige og i Theorien saa retfærdige Skat ikke skal gaa over til i Praxis at blive en ligesaa slet — eller endog endnu slettere — Skat som de, for hvilke den er sat istedet, ja en endog ligefrem højst uretfærdig Skat. En saadan Udfinden af samtlige Familiers særlige Indtægter er nu imidlertid i Virkeligheden absolut umulig; for det store Flertals Vedkommende kan der kun være Tale om at udfinde den for de forskellige Stillinger og Erhverv almindelige Indtægt eller den til en vis, kjendt Levevis og visse ydre Livsvilkaar fornødne Indtægt og om at ansætte alle dem, om hvem ellers intet Særligt er oplyst, til den saaledes for deres Stilling eller konstaterede Livsvilkaar opstillede, saa

at sige typiske, Indtægt. Man kommer da herved til en Rækkefølge af Indtægtsklasser, hvis nederste Trin i Almindelighed bliver den Indtægt, som en jævn Arbejders Familie kan opnaa, hvilken Indtægt burde kunne betragtes som Udtryk for det Beløb, der udfordres til at forskaffe en Familie af Gjennemsnitsstørrelse det paa ethvert Punkt Nødvendige til en tarvelig, men mangelfri Existens, altsaa et saadant Underhold, som er nødvendigt til Arbejdskraftens og Sundhedens Bevaring saa vel som til en efter almindelige Begreber anstændig Optræden og Levevis. At en Indtægt, der netop er tilstrækkelig hertil for en Familie af Gjennemsnitsstørrelse, bør være fri for Indkomstskat, stemmer med Principerne for denne Skat, og allerede fra dette Synspunkt har det sin store Betydning at faa Størrelsen af en saadan Indtægt nøje konstateret. Men ogsaa i andre Retninger er Udfindelsen af en saadan Indtægt, der kan siges at være typisk for en Familie, der hverken lider Trang eller har Noget ud over det Nødvendige, men kun netop det daglige Underhold, ikke uden Vigtighed; den afgiver saaledes et passende Udgangspunkt for Fastsættelsen af Lønninger for Statens og Kommunernes lavere stillede Embeds- eller Bestillingsmænd, og i almindelig social Henseende vil det, hvor der spørges om forskellige Klassers Livsvilkaar eller hvor det gjælder en Sammenligning mellem de til samme Klasse hørende Personers Vilkaar i forskellige Egne eller Lande, fortrinsvis være den almindelige Indtægt for Familier af den her betegnede Klasse, som det gjælder om at faa konstateret.

Spørger man nu, hvad der hertillands maa anses for den almindelige Indtægt for en Arbejderfamilie, der er henvist til at subsistere ved egne Kræfter, vil man finde temmelig forskellige Besvarelser heraf og kun meget faa virkelig

paalidelige Opgivelser, som kunne benyttes til Grundlag for et almindeligere Resultat. Meget hyppigt træffer man endog paa aabenbart urigtige Forestillinger om den Indtægt, som en Arbejderfamilie i Almindelighed tør regnes at have. Det blev saaledes for ganske nylig under Forhandlingerne i Folkethinget om en extraordinær Enkepension for Professor Berggreens Enke af et æret Medlem (R. Nielsen) udtalt, at der ude i Landet fandtes Tusinder af Familier, der kun havde 2—300 Kr. at leve af. Enhver nærmere Undersøgelse af disse Forhold vil imidlertid snart overbevise om, at det er en ligefrem Umulighed for en Familie at leve af 2—300 Kr. om Aaret. Endnu senere har en anden Folkethingsmand (Th. Nielsen) under første Behandling af Lovforslag om Understøttelseskasser under Henviſning til de af Indenrigsministeriet i 1872 udgivne «Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar» udtalt, at «Arbejderne paa Landet have i Reglen en Indtægt af 3—400 Kr., i Kjøbstæderne 400 og i Kjøbenhavn 500 Kr.» og tilføjet: «Der tales saa tidt om, at Folk ikke vide, hvad de have at leve af, men at man har meget Mere, end man tror; men med Hensyn til Arbejderne kan det jo fra forskjellige Sider kontrolleres, hvad de have at leve af, og man skulde forbavses over, at en Familie kunde leve af 300, 400 og 500 Kr. henholdsvis paa Landet, i Kjøbstæderne og i Kjøbenhavn.» Spørgsmaalet er imidlertid netop, om de virkelig leve for saa smaa Beløb, og det maa i alt Fald bestemt benægtes, at det for Kjøbenhavn anførte Tal er det, som er konstateret ved de citerede officielle Oplysninger, hvad nedenfor nærmere skal blive paavist.

At Indtægten for en Arbejderfamilie er forskjellig i Landets forskjellige Dele og navnlig højest i Kjøbenhavn

og atter i Kjøbstæderne højere end paa Landet, er almindelig erkjendt og ligefrem forudsat i Lovgivningen. Saaledes fastsatte Lov 2. Juli 1870 den skattefrie Indtægt til 800 Kr. i Kjøbenhavn, 700 Kr. i Kjøbstæderne og 600 Kr. paa Landet og antydede dermed, at disse Indtægtsbeløb i Realiteten maatte anses for lige. I et for kort Tid siden udkommet Skrift af Læge Th. Sørensen: Et Bidrag til Belysning af Kjøbstadarbejderes Vilkaar, kommer Forf. paa Grundlag af en Sammenliguing mellem Forholdene i Hobro og i Kjøbenhavn til det Resultat, at «Livet i Hovedstaden skulde være imellem 35 og 40 pCt. dyrere for Arbejderne end i en mindre Provinsby». Gaar man ud fra, at Forholdene i en saa lille Kjøbstad som Hobro næppe ere meget forskellige fra og Livet ikke synderligt dyrere end paa Landet, og at der derimod er endel Forskjel mellem en saadan lille By og de større Kjøbstæder, vilde det jo omtrent stemme med Forudsætningerne i Loven af 1870; og kan det end være tvivlsomt, om Tallene 8, 7, 6 netop og nøjagtigt svare til det virkelige Forhold imellem Livets Dyrhed henholdsvis i Kjøbenhavn, i Kjøbstæderne og paa Landet, saa kan man vistnok i al Almindelighed gaa ud fra, at disse Tal omtrentlig angive Forholdet mellem Pengenes Værdi paa de forskellige Steder.

Men naar dette forholder sig saaledes, er det da ogsaa klart, at enhver Sammenligning imellem Personers og Familiers Kaar og Stilling i de forskellige Dele af Landet maa tage bestemt Hensyn til dette Moment. Tænke vi os, at det blev oplyst, at tre Arbejderfamilier i de tre forskellige skandinaviske Lande, der vare lige store og indtil mindste Enkelthed levede ganske paa samme Maade, brugte henholdsvis 1200 Kr. i Norge, 1100 Kr. i

Danmark og 1000 Kr. i Sverige, da vilde en saadan Oplysning være af stor Betydning med Hensyn til den forskjellige Værdi, som Pengene kunne have i forskjellige Lande. Men naar derefter Nogen i Henhold til det saaledes Oplyste vilde sige: Arbejderne ere i Sverige slettere stillede end i Danmark, og i Danmark atter slettere end i Norge, thi den Arbejder, der her vilde tjene 1200 Kr., vilde henholdsvis i Danmark eller Sverige kun kunne tjene 1100 eller 1000 Kr., — saa er det klart, at en saadan Slutning vilde være fuldstændig urigtig, da det jo netop tænkes oplyst, at de leve akkurat lige godt. Naar derfor den ovenfor nævnte Folkethingsmand anstiller en Sammenligning imellem den for Fru Berggren foreslaaede Pension og den Indtægt, han formener, at en Arbejderfamilie paa Landet har, saa er det — aldeles bortset fra det Ejendommelige i at maale en Hædersgave til en fortjent Mands Enke efter, hvad en Arbejderfamilie netop kan knibe sig igjennem med, saa vel som fra det Tvivlsomme i selve Angivelsen af det dertil fornødne Beløb — indlysende, at en saadan Sammenstilling er aldeles misvisende, idet hint Beløb i hvert Fald maatte omskrives efter den københavnske Maalestok.

Det er denne sidste Maalestok, der i det Følgende helt igjennem er benyttet — og det er efter den, at alle Indtægter i Kjøbstæderne og paa Landet maa omskrives, naar man vil anstille Sammenligninger imellem de forskjellige Livsvilkaar. Thi det kommer aabenbart ikke an paa, hvor stor den nominelle Indtægt er — det, man ønsker at vide, er jo, hvad der i hvert Tilfælde faas for denne Indtægt. Er det oplyst, at to Familier i By og paa Land faa akkurat det samme Antal Livsgoder som Vederlag for deres Arbejde, saa er deres Indtægt i Real-

teten lige stor, hvor stor Forskjel der end kan være paa deres nominelle Indtægt. Det er derfor i alle saadanne Tilfælde Forbruget, ikke Indtægten, som det gjælder om at faa konstateret.

Men selv hvor man staar overfor en enkelt, given Maalestok, saasom hvor Spørgsmaalet er om samtlige kjøbenhavnske Familiers Ansættelse til Indkomstskat, vil det meget ofte være Forbruget, man maa søge oplyst, istedenfor Indtægten. Ikke blot er denne nemlig stundom mere eller mindre nominal, idet der ved Siden af den faste Penge-Indtægt kan have visse Goder og Nydelser, som ikke medregnes; men i mangfoldige Tilfælde vil den Paagjældende selv — og alle Andre da saa meget mere — være ude af Stand til at oplyse sin Indtægt nøjagtig. Dette gjælder saaledes for en stor Del om den hele Klasse af mindre Næringsdrivende, navnlig Handlende, der ikke føre saaledes Bog, at de kunne sige, hvad deres Indtægt virkelig har været, saa meget mindre, som de ofte selv forbruge af deres Varebeholdninger, uden at beregne dette som Indtægt og Udgift. Men selv Arbejdere, der have en fast Løn, ville ofte ikke vide at beregne og angive deres Indtægt paa rette Maade. Hyppigt faa de Overarbejdspenge, som de ikke føre Bog over, men som dog ere et godt Tillæg til den faste Løn; i mange Tilfælde har Hustruen og Børnene en særlig Arbejds-Fortjeneste, som er af mindre regelmæssig Natur og derfor ikke medregnes. Udenfor Kjøbenhavn gives ofte en Del af Lønnen i andre Former end som Pengebetaling, saaledes for Arbejdere paa Landet ofte dels Bolig til en billig Penge, dels Korn til billigere Pris end Markedspris, dels Mælk ligefrem som Gave, dels Græsning til en Kø o. lign., saaledes som det findes fremhævet i de af Indenrigsministeriet udgivne «Oplysninger osv.» (Arbejder-Skemaerne), jfr. særlig S. XV

og XXX. Det er klart, at alle saadanne Gaver, hvad enten de fremkomme i den ene eller anden Form, ere en Del af Familiens Indtægt, og at det samme gjælder saa vel om Hustrus og Børns Arbejdsindtægt som om ethvert Bieerhverv, Arbejderen har. Hertil hører da ogsaa en Indtægtspost af en særlig Beskaffenhed, som maaske ikke spiller saa ganske ubetydelig en Rolle: Eftergivelse af Gjæld. Af de oftnævnte Arbejder-Skemaer fremgaar det, at det næsten er Regel, at Arbejderens Udgifter overstige hans Indtægter; af 4 Arbejderfamilier i Kjøbenhavn, som have leveret et detailleret Regnskab over deres Indtægt og Udgift, har den ene en maanedlig Underbalance af c. 27 Kr. (324 Kr. om Aaret), den anden en ugentlig Underbalance af 2 Kr. (104 Kr. aarlig), den tredie en aarlig Underbalance af 62 Kr. Spørgsmaalet: «Er Arbejderen særlig i Gjæld?» er paa Skemaerne for Kjøbenhavn «gjennemgaaende besvaret derhen, at Arbejderen er i Gjæld; ikkun 3 (!) af de benyttede udfyldte Skemaer have svaret nej paa Spørgsmaalet». Og af de 23 Familier, om hvilke dansk Arbejdersamfund har skaffet Oplysninger, havde de 18 en større Udgift end Indtægt, og Underbalancen var kun i 4 Tilfælde under 120 Kr., i 8 Tilfælde endog imellem 210 og 392 Kr. Paa samme Maade — om end ikke i samme Omfang — synes Forholdene at stille sig i Kjøbstæderne og paa Landet. Men nu synes det dog klart, at det er ligefrem umuligt for en Arbejderfamilie saaledes Aar efter Aar at have en stadig Underbalance; thi hvorledes skulde den med sin ringe Kredit kunne stifte en stadigt Aar for Aar voxende Gjæld? For saa vidt nu ikke Underbalancen simpelt hen betyder, at Indtægten faktisk har været større end opgivet, maa Et af To være Tilfældet: enten er det kun tilfældig, at der i det omspurgte Aar har været en Under-

balance, som da dækkes et andet Aar ved en saa meget større Indtægt, — men herpaa synes Intet at tyde, — eller ogsaa maa Underbalancen i alt Fald i det Væsentlige dækkes paa anden Maade, og da navnlig ved Eftergivelse. Herpaa tyder ogsaa forskjellige af Svarene paa Arbejder-Skemaerne. I Kjøbenhavn angives saaledes Gjælden at være til Pantelaanerne og Arbejdsgiverne (som Forskud), og fra Kjøbstæderne anføre en Del af Besvarelserne, at «Gjælden hyppig bestaar i Forskud paa Arbejdsløn ydet af Arbejdsgiveren, men ofte angives den dog ogsaa at være til Høkere, Kjøbmænd og Pantelaanere». Det er imidlertid klart, at der er en bestemt Grænse for Gjæld af sidstnævnte Beskaffenhed og at denne ikke kan forøges Aar efter Aar med et stadigt Underskud — ikke at tale om, at Renter af en saaledes stadig voxende Gjæld ikke findes opførte blandt Udgiftsposterne og altsaa yderligere maatte forøge Underbalancen. Der synes altsaa ikke anden Forklaring mulig, end at Gjælden som oftest er Forskud paa Lønnen, og, da der aldrig bliver Evne til at tilbagebetale dette Forskud, i Virkeligheden en Del af denne, en yderligere Forøgelse af den nominelle Løn. Dette udtales ogsaa stundom ligefrem, saaledes i Arbejder-Skemaerne S. XXXVII hvor der paa Spørgsmaalet: «Til hvem er Gjælden?» svares: «Jævnlige til Arbejdsgiveren, der, naar de Paagjældende ere flinke Arbejdere, . . . gjerne staar i Forskud for dem og til Slutning slaar Streg over sit Tilgodehavende.» I alle saadanne Tilfælde er det altsaa den konstaterede Udgift, ikke den nominelle Indtægt eller Arbejdsløn, som i Virkeligheden angiver deres Arbejdsfortjeneste.

En lignende Betragtning maa gjøres gjældende, for saa vidt der paa nogle Steder eller i nogle Samfundsklasser

indrømmes visse Ydelser gratis, som andre Familier selv maa betale for. Det vil saaledes være indlysende, at naar man sammenligner to Familiers Stilling, af hvilke den ene har fri Læge og Medicin samt fri Skolegang for sine Børn, medens den anden maa betale for begge Dele, vilde det være højst urigtigt at blive staaende ved en Sammenligning mellem de nominelle Indtægter. Den Familie, der har en Indtægt af 1000 Kr., men derhos har fri Skolegang for sine Børn, har i Virkeligheden en lige saa stor Indtægt som den Familie, der har 1200 Kr., men deraf maa anvende 200 Kr. til Børnenes Skolegang. Man kan ikke sammenligne Familier, henhørende til disse to Kategorier, uden at man tager Hensyn til dette Moment. Og vil man i al Almindelighed beregne det nødvendige Forbrugs Omfang og den Indtægt, som en Familie maa siges at have, der faar sin nødvendigste Trang i saa Henseende fyldestgjort, maa ganske sikkert Omkostningerne ved Børnenes Skolegang medregnes, hvad enten den Paa-gjældende selv betaler for denne eller ej. Thi at Arbejds-lønnen kan sættes saa lavt, at der intet bliver tilovers til at betale Børnenes Skolegang med, har jo ligefrem sin Grund deri, at det øvrige Samfund, Arbejdsgiverne derunder indbefattede, betaler herfor. Denne Betaling er i Virkeligheden et Moment i Arbejds-lønnen ganske af samme Art som Levering af Fødevarer til lavere Pris eller Gjælds Eftergivelse. Naar vi derfor i det Følgende ved Forsøgene paa at udfinde en Families Indtægt ved at gaa ud fra dens nødvendige Forbrug medregne Udgifter til Skolegang, skulle vi dog for at undgaa Misforstaaelser udtrykkelig bemærke, at det ikke er vor Mening, at fri Skolegang for Børnene skulde medregnes som Indtægt ved Ansættelsen af en Arbejderfamilies Ansættelse til Indkomstskat, men

derimod vel, at denne Udgift bør medregnes, naar man spørger om, hvilken Indtægt der bør være skattefri.

Idet vi nu i det Følgende skulle søge at bestemme en Families Indtægt ved at undersøge, hvad den maa antages at forbruge i Aarets Løb, tage vi københavnske Forhold til Udgangspunkt og rette særlig Opmærksomheden paa en Familie af den bedre stillede Del af Arbejderklassen eller den mindre velstillede Del af de selvstændige Næringsdrivende, Haandværkere eller mindre Handlende, eller tilhørende saadanne Klasser af Stats- eller Kommune-Funktionærer, som nærmest have Livsvilkaar tilfælles med disse, saasom Postbude eller Politibetjente. Vi have m. a. O. saadanne Familier for Øje, som føre en ganske jævn og tarvelig, men dog mangelfri Existens, og som paa den ene Side ikke trænge til Hjælp af det Offentlige eller af Private, paa den anden Side ikke i nogen Retning kunne tillade sig nogen Luxus, hvis Forbrug altsaa, som foran fremhævet, ikke gaar ud over, hvad der er nødvendigt til Arbejdskraftens og Sundhedens Bevaring saa vel som til en efter almindelige Begreber og efter Stedets Skik og Brug sømmelig og ordentlig, om end tarvelig, Beklædning og Bolig. Vi spørge altsaa i første Linie om, hvad der behøves til at fyldestgøre de derved angivne beskedne Fordringer; vi skulle derefter undersøge, hvad der kan slaas af paa disse og hvad der altsaa maa betragtes som Minimum af Forbrug og derved af Indtægt for en Familie, der dog skal kunne opholde Livet ved sit Arbejde.

Den første Gjenstand for vor Undersøgelse bliver da Underholdet i streng Forstand, Føden. Udgangspunktet

bliver her naturligst Familiefaderens Forbrug, idet der foreligger en Række Oplysninger om en voxen Mands Middelforbrug.

1) Den i 1857 nedsatte «Gagekommission» kom paa Grundlag af en stor Mængde derom indhentede Oplysninger til det Resultat, at der til en kraftig Mands Middelforbrug i et Aar behøves følgende Kvantiteter af efternævnte Varer:

4 Tønder Sæd ($1\frac{1}{2}$ Td. Hvede, 2 Tdr. Rug, $1\frac{1}{2}$ Td. Byg)
 104 $\mathcal{R}$ Kjød (o: 2 $\mathcal{R}$ ugentlig)
 104 — Flæsk (o: 2 $\mathcal{R}$ ugentlig)
 56 — Smør (o: lidt over 1 $\mathcal{R}$ ugentlig)
 Sukker og Kaffe svarende til 96 $\mathcal{R}$ Sukker*).

Da det for Kommissionen nærmest kun kom an paa at konstatere Prisbevægelsen for de vigtigste Forbrugsartikler, ere flere mindre vigtige, men dog almindelige, Varer udeladte af Betragtningen og Drugen af de anførte Gjenstande til Gjengjæld anslaaet lidt rigeligere. Exempelvis kan nævnes, at Kartoffler og Ris samt Kryderier ikke findes paa Fortegnelsen; de første maa antages indbefattede under eller omsatte til Sæd, de sidstnævnte under Sukker; Forbruget af disse Artikler bliver saaledes i Virkeligheden noget mindre, end i Opgjørelsen ansat. Ligeledes maa Ost antages indbefattet under Smør, Æg og Mælk enten under Smør eller Kjød, Fisk (Klipfisk) under Kjød, o. s. frdls. Selv om altsaa Forbruget paa enkelte Punkter ved første Øjekast kunde synes lidt rigeligere anslaaet end strængt nødvendigt, kan der i Virkeligheden ikke slaas af derpaa,

*) Da Værdien af 1 $\mathcal{R}$ Kaffe, efter de sidste 7 Aars Priser, omtrent svarer til Værdien af $3\frac{1}{4}$ $\mathcal{R}$ Sukker, vil 96 $\mathcal{R}$ Sukker omtrent svare til 48 $\mathcal{R}$ Sukker og 15 $\mathcal{R}$ Kaffe. Bruges der tillige The, maa Sukker- og Kaffebruket yderligere indskrænkes, saa at det aarlige Forbrug omtrent vilde kunne blive t. Ex. 35 $\mathcal{R}$ Sukker ($\frac{2}{3}$ $\mathcal{R}$ ugtl.), 13 $\mathcal{R}$ Kaffe ($\frac{1}{4}$ $\mathcal{R}$ ugtl.), 3 $\mathcal{R}$ The ($\frac{1}{4}$ $\mathcal{R}$ maanedl.).

da i saa Fald andre Artikler maatte opføres istedetfor det saaledes gjorde Afdrag. (Jfr. nedenfor S. 211 *).

Værdien af de ovenfor anførte Kvantiteter har i de sidste 4 à 5 Aar været:

1877:	242	Kr.	30	Ø.	} Stigning 16 pCt.
1878:	218	—	14	-	
1879:	213	—	61	-	
1880:	237	—	76	-	
1881					
(Jan.—Febr.):	248	—	34	-	
Gjennemsnitl. c.	232	Kr.		Ø.	

Men det maa herved bemærkes, 1) at de af Kommissionen benyttede Priser, da det nærmest kun var den om at gjøre at markere Prisbevægelsen fra Aar til Aar, ere en *gros-Priser*, for hvilke de anførte Gjenstande altsaa kun kunne ventes anskaffede, naar de indkøbes i større Kvantiteter, end en enkelt Familie, især af de mindre velstaaende Klasser, indkøber dem i. Hvor meget der maa lægges til for Detail-Indkøb, lader sig vanskelig angive med nogen Bestemthed; et Tillæg af 10 pCt. vil i hvert Tilfælde snarere være for lavt end for højt. Exempelvis kan anføres, at Prisen paa Sukker her er regnet til 25 à 26 Ø. pr. $\mathfrak{H}$, medens selv det simpleste Sukker i Detailhandelen næppe vil kunne faas til ringere Pris end c. 32 Ø. pr. $\mathfrak{H}$, altsaa c. 30 pCt. dyrere, og at Prisen paa Kjød er regnet til knap 40 Ø. pr. $\mathfrak{H}$, hvad der er den allerbilligste Torvepris paa Kjød paa Nytorv, hvor dog Kjødet i det Hele taget er mindre godt og derfor ogsaa billigere end i de faste Slagterudsalg. Endvidere maa det bemærkes, 2) at her ikke er Tale om Forplejning i strængere Forstand, men kun om Indkøb af Raastofferne, de raa Materialier, hvoraf Maaltiderne skulle tilberedes, og det endog saaledes, at man istedenfor Brød har taget Rug og Hvede, istedenfor Øl og Gryn Byg. Selve Madens Tilberedning,

Brændsel til Kogning osv. er der da selvfølgelig endnu mindre Tale om ved det gjorte Overslag.

Tager man alt dette i Betragtning, vil man sikkert indrømme, at det snarest er lavt regnet, naar vi efter de anførte Data gaa ud fra, at der til Indkjøb i Detail af de til en kraftig Mands Ernæring fornødne Fødevarer medgaar med et rundt Tal 240 Kr. aarlig (20 Kr. maanedlig eller c. $\frac{2}{3}$ Kr. daglig), og at der for denne Betaling kun vil kunne tilvejebringes en jævn, ensformig og tarvelig Kost, naar der ikke skal slaas utilbørligt af paa Kvantiteten.

Dette Resultat bekræftes yderligere ved en Del hermed i det Hele samstemmende Data. Saaledes er 2) en menig Soldats Lønning, der jo næsten udelukkende er bestemt til hans Forplejning, inklusive Dyrtidstillæg, der anses for aldeles uundværligt, 55 Ø. daglig + $1\frac{1}{2}$ R Rugbrød, der kan ansættes til en Værdi af omtrent 11 Ø.; dette giver tilsammen 66 Ø. daglig eller netop 240 Kr. aarlig. Selv om et ringere Beløb heraf fragaar til Vask, maa det paa den anden Side erindres, at her forudsættes Indkjøb en gros (for Marketenderne), saa at en privat Familie næppe vilde kunne anvende mindre end det hele Beløb til Indkjøb af det samme Kvantum Fødevarer; og at Soldatens Forplejning, om end i sig selv tilstrækkelig til en kraftig Mands Ernæring, dog kun er en tarvelig og ensformig Kost, turde være tilstrækkelig erkjendt.

3) Paa Kommunehospitalet i Kjøbenhavn er en mandlig Funktionærs Forplejning efter de forskjellige Forplejningsklasser ansat paa Budgettet for efternævnte Aar til det angivne Beløb af Ører daglig:

	1877	1878	1879	1880	1881	1877 —81
p. alm. Pleje	71 Ø.	78 Ø.	73 Ø.	69 Ø.	73 Ø.	73 Ø. o: 266 Kr. aarl.
p. bedre —	98 -	97 -	102 -	99 -	100 -	99 - o: 361 Kr. aarl.

Da Budgettets Beregninger nøje stemme med det virkelige Forbrug i det foregaaende Aar, er det i Virkeligheden dette, der er betegnet ved de anførte Tal, hvorfor 1880 fremtræder som det billigste. At Prisen paa de to Slags Pleje ikke forandrer sig ligeligt, beror naturligvis paa den forskjellige Prisfluktuation, som de forskjellige Bestanddele af de to Arter Forplejning undergaa. Iøvrigt maa det bemærkes, at der ogsaa her ikke er Tale om den tilberedte Mad, men kun om Indkjøb af Materialet hertil og at dette ogsaa her foregaaer en gros. Den betydelige Forskjel imellem Priserne paa de to Slags Forplejning godtgjør tilstrækkelig, at den ovenfor omhandlede Forplejning, der endog er billigere end den saakaldte alm. Pleje, kun kan være en jævn, tarvelig Kost.

4) Paa Kjøbenhavns Ladegaard, hvor Forplejningen vel er endnu lidt tarveligere end paa Hospitalet, skjøndt Forskjellen næppe kan være stor, ansættes 15 mandlige Funktionærers Forplejning (3: Indkjøb af Materialier) til $66\frac{1}{2}$ Ø. daglig altsaa $242\frac{3}{4}$ Kr. aarlig. Til 5 andre Funktionærer udbetales Kostgodtgjørelse med 20 Kr. maanedlig, altsaa 240 Kr. aarlig.

5) Paa Statens Sindssygeanstalter er, ifølge Finansudvalgets Betænkning over Finansloven for 1881—82, den aarlige Udgift til Bispisning følgende pr. Patient:

	Den nørrejydske	Antalt:	Østifternes	Anstalt:
1ste Forplejningsklasse:	495 Kr. 63 Ø.		480 Kr. 17 Ø.	
2den do.	364 — 33 -		340 — 95 -	
3die do.	242 — 60 -		242 — 36 -	

Da Forplejningen for Patienter af 3die Klasse sikkert er saa tarvelig, som muligt, naar den dog skal være ordenlig og tilstrækkelig, taler den nøje Overensstemmelse imellem de her og de foran anførte Tal yderligere for disses Rigtighed.

Til det her Anførte kan endnu føjes følgende yderligere Oplysninger, som skyldes Prof. Falbe Hansen, men for en Del hidrører fra en Tid, der ligge forud for Prisstigningen i Midten af Halvfjerdserne:

6) En Opsynsbetjents Forplejning ved Straffeanstalten paa Kristianshavn kostede i Gjennemsnit for Aarene 1866--71 260 Kr. Heller ikke her er Madens Tilberedning medregnet, og der gives derhos Extraforplejning paa Festedage, som tilligemed Svind paa Viktualier i 1873--74, da der ligeledes var beregnet 260 Kr. (heri dog for 14 Kr. Brændevin), bragte Beløbet op til 280 Kr. *)

*) Til nøjere Vurdering af Gagekommissionens Opgjørelse hidsatte vi de forskjellige Varer og Kvantiteter med vedføjede Priser, som i 1873--74 regnedes at medgaa til en Opsynsbetjents Forplejning til Beløb c. 246 Kr., idet vi dermed jævnføre førstnævnte Opgjørelse:

Gagekommissionens Beregn.:		Straffeanst. Forbrug:		Pris:
1) Kjød, fersk } do., røget }	104 $\mathfrak{G}$	{ c. 97 $\frac{1}{2}$ $\mathfrak{G}$ - 29 $\frac{1}{2}$ — - 68 $\frac{3}{4}$ —	33 Ø. pr. $\mathfrak{G}$ 41 - - — 50 - - —	
2) Flæsk	104 —			
	tilsammen 208 $\mathfrak{G}$	c. 195 $\frac{3}{4}$ $\mathfrak{G}$		
3) Klipflsk	—	26 $\mathfrak{G}$	25 - - —	
4) Smør } Fløde } Mælk } Ost }	{ 56 $\mathfrak{G}$ — — —	49 — c. 11 $\frac{1}{2}$ Pt. 36 — 39 $\mathfrak{G}$	83 - - — 67 - - Pt. 12 $\frac{1}{2}$ - - — 25 - - $\mathfrak{G}$	
5) Rug } Hvede } Byg }	{ 2 Tdr. 1/2 — 1 $\frac{1}{2}$ —	{ 557 $\mathfrak{G}$ Rugbrød 417 Pt. Øl = c. 3 Td. 4 $\frac{1}{6}$ 8 $\frac{2}{3}$ Ottkar Byggryn } 7 $\frac{2}{3}$ — Ærter }	7 - - — - - Pt. 18 Kr. - Td.	
Kartofler	—	5 $\frac{3}{4}$ Sk. 40 $\mathfrak{G}$ Kaal		
6) Sukker } Kaffe } The }	{ 96 $\mathfrak{G}$ — —	c. 33 $\mathfrak{G}$ - 5 $\frac{3}{4}$ — - 1 —	37 $\frac{1}{2}$ Ø. pr. $\mathfrak{G}$ 108 - - — 200 - - —	
7) Urter, kødder	—	tils. for 4.40 Ø.		
8) Salt, Peber, Sennep og Eddike	—	tils. for 2.35 Ø.		

Det vil ses, at Kvantiteterne stemme ret godt, naar Hensyn tages til, hvad foran er anført, og at Priserne næppe tør regnes saa lave for en privat Familie.

7) Paa Frederiks Hospital kostede et mandligt Tyendes Forplejning i 1868—70 i aarligt Gjennemsnit 242 Kr., i 1871—72 derimod 253 Kr., heri ikke medregnet Kaffe, The, Hvedebrød og Spiritus, saa lidt som de til Madens Tilberedning nødvendige Udgifter til Brændsel, Løn til Kjøkkenpersonalet m. v. Af en i Novbr. 1872 sket Opgjørelse fremgaar det, at det ikke er uden Føje, at «Gagekommissionen» har lagt Hovedvægten paa Artiklerne Brød (Rug og Hvede), Øl (Byg), Kjød (og Flæsk) samt Smør; idet det oplyses, at de fire fremhævede Artikler tilligemed Mælk, som ikke er særlig beregnet af Gagekommissionen, kostede maanedlig 16 Kr. 80 Ø., medens 15 andre specificerede Artikler tilsammen kun beløb sig til 4 Kr. 40 Ø. maanedlig.

8) Af de af Prof. Falbe Hansen i sin Tid indsamlede Oplysninger om Løn og Kostpenge for Arbejdere paa Landet i forskjellige Egne kan her endnu fremhæves, at en Karls Kost paa de større Gaarde i 1873 ansloges til følgende Bekostning for Husbonden:

i Kjøbenhavnsegnen 92 Ø. daglig = 330 Kr.

i Midt- og Øst-Sjælland 56 à 67 Ø. daglig for begge Kjøen under Et, o: aarlig 204 à 244 Kr.

paa Thorseng, Syd-Falster, i Koldingegnen c. 240 Kr. aarlig.

Efter alle de her anførte Data tør man sikkert gaa ud fra, at man i ethvert Tilfælde ikke regner for højt, maaske snarere noget for lavt, ved at ansætte Udgiften til de til en kraftig Mands tilstrækkelige Ernæring fornødne Fødemidler, hvor Talen er om en privat Familie, der maa gjøre Indkjøb i Detail, og under Forudsætning af, at der kun er Tale om en tarvelig, ensformig Kost, men af god Beskaffenhed, til 240 Kr. aarlig.

Til Besvarelsen af det næste Spørgsmaal, hvor stort

en voksen Kvindes, altsaa Hustruens, Middelforbrug kan anslaaes, Hayes der ikke fuldt saa mange Data. Stundom sættes det = Mandens, saaledes med Hensyn til Tyendet paa Frederiks Hospital; men i Almindelighed beregnes det lavere; saaledes regnes paa Kommunehospitalet Udgiften til kvindelige Funktionærers Forplejning, for saa vidt det er bedre Pleje, til 89 pCt. af de tilsvarende mandlige Funktionærers Forplejning — inklusive Kaffe endog til 98 pCt. —, for saa vidt det er almindelig Pleje, som her nærmest beskæftiger os, til 85 pCt., men inklusive Kaffe til 97 pCt. af en mandlig Funktionærs Forplejning af samme Art; uden Kaffe bliver det altsaa omtrent 226 Kr. aarligt. Paa Kristianshavns Straffeanstalt regnedes de kvindelige Opsynsbetjentes Forbrug i Slutningen af Tres'erne og Begyndelsen af Halvfjerds'erne til c. 82 pCt. af de mandlige Opsynsbetjentes Forbrug, altsaa til c. 210 Kr. Men Grunden hertil var simpelt hen den, at Kvinderne ikke fik Brændevin; lades Brændevin ude af Betragtning for begge Parter, var Forskjellen kun den, at Kvinderne fik c. 75 R Rugbrød og 45 Potter Øl mindre — iøvrigt ganske samme Forplejning. Lades altsaa Brændevin — saa vel som Extraforplejning — ude af Betragtning, faa vi 1873—74 for det mandlige Opsyn c. 245 Kr., for det kvindelige c. 237 Kr., altsaa over 96 pCt. af Mændenes Forbrug. Det synes saaledes, at der, naar Kvinderne skulle arbejde lige saa vel som Mændene, ikke kan gjøres nogen stor Forskjel paa deres Forplejning; da nu imidlertid Hustruen dog i de lidt bedre stillede Familier kun i mere indskrænket Grad paatager sig Arbejde, ville vi her kun ansætte Hustruens Forbrug til omtrent 80 pCt. af Mandens. Naar vi altsaa i Henhold til foranstaaende Beregning ansætte

Hustruens Forplejning til 192 Kr. (16 Kr. maanedl.) og Mand og Hustru i Forening til 432 Kr., have vi ganske sikkert ikke ansat Udgiften til en saadan Families tarvelige, dog fuldtud tilstrækkelige, Forplejning for højt.

Vanskeligst er det at beregne Udgiften til Børnenes Underhold, da det selvfølgelig er endel forskjelligt efter Alderen. Gaaes der imidlertid ud fra en Gjennemsnitsalder af omtrent 10 à 12 Aar, tør man vist næppe ansætte et saadant Barns Forbrug til mindre end det Halve af Mands og Hustrus Gjennemsnitsforbrug, $\text{c}:\frac{1}{4}$ af deres samlede Forbrug, altsaa til omtrent 108 Kr. At dette under de givne Forudsætninger næppe er for højt, fremgaar formentlig af en Sammenligning med Udgiften til Forplejning ($\text{c}:$ Indkjøb af Forplejningsgjenstande) paa Opfostringshuset, hvor omtrent 90 Børn i 10—14 Aars Alder have Ophold. Den gjennemsnitlige Udgift er her for 1881 netop beregnet til omtrent 108 Kr. pr. Barn (i Gjennemsnit for Aarene 1876—80 medgik vel kun 95 Kr.; men da dette for en Del hidrører fra, at der kan hengaa nogen Tid imellem flere af Børnenes Udtræden og nye Børns Indtræden i deres Sted, turde Budgettet give fuldt saa paalidelig Vejledning som Regnskabet). Ogsaa her gjælder det imidlertid, ikke blot at Forplejningen er særdeles tarvelig og at Alt tages saa økonomisk som muligt, men tillige, at Anskaffelsespriserne ere endel lavere, end private Familier ville kunne faa Varer af samme Kvalitet til. Forplejningens Hovedgjenstande, — der tillige vise Leve-maadens Art og Beskaffenhed, — ere: Brød (c. 400 R), Smør (c. 20 R , middelfint), Kjød (c. 50 R), Flæsk (c. 20 R), Fisk (c. 10 R), Klipfisk, Ris, Ærter, Gryn, Mel, afskummet Mælk (c. 180 Potter), Øl, Grønt og Kartofler (i Alt for 4 Kr.), Urtekramvarer i Alt for 3 Kr. Særligt skal

det fremhæves, at Kjødpriserne ere 31 à 33 Ø. pr. Æ, til hvilken Pris en privat Familie umuligt kan faa godt Kjød.

I det vi saaledes sætte et Barns Forplejning til 108 Kr. aarlig (9 Kr. pr. Maaned), skulle vi yderligere reducere dette Tal, hvor der er flere Børn, og kun regne 100 Kr.; dels af Hensyn til, at det maaske er lidt højt at gaa ud fra en Gjennemsnitsalder af 10 à 12 Aar for samtlige Børn, dels af Hensyn til, at der paa forskjellig Maade kan indvindes Noget eller i alt Fald gaar forholdsvis mindre tilspilde i en større end i en mindre Familie.

Herefter bliver altsaa — lavt ansat — den samlede Udgift til en tarvelig Forplejning af en Familie

af 2 Voxne og 1 Barn	c. 540 Kr.
af 2 Voxne og 2 Børn	- 640 —
af 2 Voxne og 3 Børn	- 732 —

og derefter fremdeles 100 Kroners Tillæg for hvert Barn, der ikke hører til de ganske spæde.

At disse Tal saa nøgenlunde ramme det Rette og i hvert Fald ikke ere for høje, bestyrkes ved at jævnføre dem med de Oplysninger, som i «Arbejderskemaerne» S. XX findes meddelte gennem «Dansk Arbejdersamfund» om 4 københavnske Familiers Udgifter omtrent ved Aar 1872. Den ene af disse fire Familier hører aabenhart til den ringere stillede Del af Arbejderklassen, og dens Forplejning kommer ned under det her forudsatte Normale, hvilket bl. A. fremgaar deraf, at der kun er beregnet varm Mad fire Gange om Ugen. Derimod have de tre andre Familier, hvis Levemaade dog efter de meddelte specificerede Oplysninger ses at være meget tarvelig, brugt henholdsvis:

Nr. 1: 2 Voxne og 1 Barn	544 Kr. aarlig
Nr. 2: 2 Voxne og 3 Børn	659 — —
Nr. 3: 2 Voxne og 3 Børn	725 — —

Den første og tredie Familie har paa det Allernærmeste brugt netop det ovenfor paaregnede Beløb; den anden Familie har brugt noget mindre; men Spørgsmaalet bliver jo da saa, om den ikke har maattet leve noge mindre godt, ikke blot end der i og for sig var ønskeligt, men ogsaa end der var stemmende med Alles Tarv — eller om ikke Børnene maatte være yngre, end her forudsat. Under alle Omstændigheder vise de to andre Regnskaber, at det, der her er forudsat som det normale Underhold, virkelig kun er, hvad husholderiske Arbejdere — thi kun saadanne føre saa nøjagtig Bog over Indtægt og Udgift — selv anse for nødvendigt til Familiens Underhold; thi begge Familiefædre have kun kunnet skaffe deres Familier denne Forplejning ved at gaa ud over den normale Indtægt og paadrage sig en Underbalance. Og dog vare Priserne paa de heromhandlede Gjenstande i 1872 omtrent 8 pCt. lavere end nu, saa at den samme Levemaade nu vilde have kostet henholdsvis omtrent 43 og 58 Kr. mere end dengang. For at de af os beregnede Beløb skulle strække til, maa der altsaa nu slaas noget af paa disse Familiers Levemaade, enten det nu sker kvantitativt eller ved at bruge ringere Varekvaliteter.

De øvrige Fornødenheder, som høre med til en Families tarvelige Underhold og Livsophold, er det noget vanskeligere at fremskaffe Oplysninger om, saa meget mere, som Forbruget af de herhen hørende Gjenstande varierer langt mere efter de enkelte Familiers Stilling og Levemaade. Hvad saaledes de nær sammenhørende Udgifter til Vask og Rengjøring, Belysning og Brændsel angaar, er det klart, at de første rette sig — bortset fra den større eller mindre Sans for Renlighed — endel efter Klædernes Beskaffenhed og Boligens Størrelse,

de sidste ikke blot efter Boligen, men ogsaa efter Familiens Levevis, om den eller navnlig Hustruen tilbringer en større eller mindre Del af Dagen i Hjemmet osv. Vi finde derfor ogsaa, at disse Udgifter i de ovenfor anførte fire københavnske Familiers Regnskaber fremtræde med højest forskjellige Beløb, nemlig med henholdsvis 160 Kr. (for 3 Pers.), 70 Kr. (for 5 Pers.), 80 Kr. (for 5 Pers.) og 75 Kr. (for 6 Pers.). «Gagekommissionen» har beregnet en voksen Mands Udgifter til de herhenhørende Forbrugsgjenstande til $\frac{1}{8}$ Td. Sæbe, 31 Potter Olie og 2 Favne Brænde. Ogsaa her gjælder det, at disse Forbrugsgjenstande maa betragtes som tillige repræsenterende de andre Artikler, der bruges enten i Forbindelse med eller istedenfor disse, saasom Soda, Lys, Tørv, Kul og Kokes m. v. Værdien af de angivne Kvantiteter har i de sidste fem Aar været:

1876	91 Kr.	• Ø.
1877	91	— 58 -
1878	76	— 08 -
1879	73	— 61 -
1880	75	— 94 -
aaarligt Gjennems.:	81 kr.	64 Ø.

hvilket stemmer temmelig nær med den nuværende Værdi (Jan.—Febr. 1881: 79 Kr. 27 Ø.). Da imidlertid Brugen af Petroleum istedenfor Olie har medført en Besparelse og ligeledes nogen Besparelse vindes ved Brugen af Kul og Kokes (hvorved dog maa erindres, at det til Madens Kogning saavel som til Vask fornødne Brændsel gaar med ind herunder), og da Forbruget af Brændsel i Værelserne og Lys næppe bliver synderligt større for to samlevende Personer end for en, kunne de her anslaaede Udgifter maaske anslaaes under Et for hele Familien til 100 Kr. De ovenfor anførte Tal fra Arbejderregnskaberne

afgive ikke noget Bevis for, at dette er for højt regnet; thi det vides ikke, hvor meget — eller rettere hvor lidt — de paagjældende Familiers Medlemmer have været hjemme; og da Regnskaberne udvise Underbalance for dem alle tre, have de formentlig maattet se at indskrænke Udgiften paa de Omraader, hvor en Reduktion bedst kan lade sig gjøre. Haves en Familie for Øje, hvis Medlemmer — navnlig Hustru og Børn — tilbringe en større Del af Dagen hjemme, og spørges der om, hvad der behøves til fuld Renholdelse af Personer og Bolig og til passende Opvarmning og Belysning af en lille Bolig med Kjøkken, kan Beløbet paa ingen Maade anslaaes lavere end til 100 Kr., i hvert Tilfælde ikke, naar intet særligt Tillæg beregnes for Børnene.

Udgiften til Klæder og Skotøj er det endnu vanskeligere at opstille en Norm for. For en Arbejder, der den meste Tid kan være iført Arbejdsdragt, det være nu Blouse eller islandsk Trøje, til hvis Udseende der ingen Fordring stilles, saa den gjerne kan være saa lappet, det skal være, naar den blot er hel, kan Udgiften til Klæder sættes overmaade lavt, saa meget mere, som han ofte kan nøjes med at købe brugte Klæder; og det samme gjælder efter Omstændighederne med Hensyn til hans Skotøj, navnlig naar han har siddende eller stillestaaende Arbejde i et Værksted. Under alle Omstændigheder er det en Udgiftspost, som der, naar det kniber, kan spares paa, og over hvilken det derfor ogsaa ofte kommer til at gaa ud i trange Tider. Med mindre Ændringer gjælder ogsaa for Kjøbenhavn, hvad Læge Th. Sørensen siger om Arbejderbefolkningen i Hobro: «Hvad Ydertøjet angaar, lægges der kun ringe Vægt paa, at Arbejdsdragten er nogenlunde net, hvad der ved mange Beskæftigelser vel

heller ikke er muligt; hyppigt kjøbes hertil brugte Klæder, som lappes i det Uendelige, hvis det kniber med Indtægten. Søndagstøj have alle de Arbejdere, der danne mit Materiale — enkelte endog to Sæt, men det er meget forskjelligt for de industrielle Arbejdere og de egentlige Arbejdsmænd. De første ere i denne Retning jævnlig smittede af Tidens Tendens imod Flothed paa Bekostning af Varigheden. . . . Derimod er Søndagsdragten hos Arbejdsmændene af et mere tarveligt, men ogsaa solidere Stof; gjennemgaaende ere baade de og deres Koner ordentlig og net klædte, naar de ere i Stadsen. Det Samme gjælder om Arbejdernes Børn; Husmoderen forsømmer snarere, naar det kniber, sit eget, end Børnenes Tøj.» I saadanne Familier kan derfor Udgiften til Beklædning være overraskende lille; men ogsaa her gjælder det dog paa den anden Side, at den af Arbejderne selv opgivne Udgift langt fra er nogen Gjennemsnitsudgift, men det enkelte Aars tilfældige Udgift; og netop fordi de bedre Klæder kun bruges omtrent en Gang om Ugen, kunne de vare flere Aar, og Udgiften til nye Anskaffelser falde paa enkelte Aar, medens andre Aar slet ingen nye Anskaffelser udvise og derfor en meget ringe Udgift. Spørges der nu imidlertid om, ikke, hvad en Arbejderfamilie i trange Tider kan knibe sig igjennem med, men hvad der i Kjøbenhavn udfordres til en ordentlig og anstændig, om end tarvelig, Dragt for alle Familiens Medlemmer baade til daglig Brug og om Søndagen, og tænkes der paa Familier, som ikke høre til den egentlige Arbejderklasse, men dog i Vilkaar staar denne nær, mindre Næringsdrivende, lavt lønnede Bestillingsmænd og lignende Familier, der ikke bruge særlig Arbejdsdragt, men altid skulle være ordentlig klædte paa almindelig Kjøbstadsvis og holde

deres Hustru og Børn ligesaa, vil det sikkert erkjendes, at det er meget moderat at anslaa den samlede Udgift til Klæder og Skotøj for Mand og Hustru til 150 Kr. aarlig.

For Børnenes Vedkommende maa der gaas ud fra et omtrentligt Gjennemsnit, da jo de forskellige Aldere her komme væsentlig i Betragtning. Mindre end til 40 Kr. kan et saadant Gjennemsnit sikkert ikke sættes; dette er, hvad der paa Opfostringshuset beregnes til Beklædning for en Dreng i 10 à 14 Aars Alder. At denne Ansættelse næppe kan være lavere for en Familie, hvis Børn skulle være ordentlig, om end ganske tarvelig, klædte, bekræftes derved, at Kjøbenhavns Fattigvæsen til Beklædning for 800 Skolebørn beregner 22,400 Kr., o: 28 Kr. pr. Barn. Det er klart, at, hvor Talen er om ældre Børn, navnlig voxne Døttre, som forblive i Hjemmet, maa Udgiften regnes ikke saa lidt højere.

Ogsaa Huslejen er et Omraade, hvor det er lidt vanskeligt at opstille noget egentlig Normalt, især i en By som Kjøbenhavn, hvor alene Beliggenheden øver en væsentlig Indflydelse paa Betalingen for Boliger af ganske samme Beskaffenhed. Imidlertid har det ogsaa i visse Tilfælde mindre Betydning at opstille et bestemt Beløb hertil; saaledes overalt, hvor der spørges om, hvor stor en bestemt Families Indtægt maa anslaaes at være efter dens Udgifter at dømme, altsaa navnlig overalt ved Ansættelse til Skat; thi i saa Tilfælde er den Husleje, der betales, ordentligvis let at faa konstateret, og man behøver da blot at lægge denne faktiske Husleje til de øvrige efter et almindeligt Skjøn bestemte Udgifter. Dette gjælder dog ikke, hvor en Del af Boligen er Forretningslokale (Boutik), eller hvor Boligen for Forretningens Skyld maa

være beliggende paa et bestemt, dyrere Strøg. I saadanne Tilfælde gjælder det netop om at vide, hvor stor den ordinære Leje er paa mere almindelige Strøg for Lejligheder af tilsvarende Beskaffenhed som den Del, Familien selv benytter. Ogsaa hvor Spørgsmaalet er om at fastsætte en passende Løn for Bestillingsmænd eller Lignende, er det af Vigtighed at have en vis Norm at gaa ud fra. Dersom vi da her gaa ud fra, at en Familie ikke gjerne maa have mindre Husrum end to Værelser og Kjøkken, og at det endog for en Familie med ikke ganske smaa Børn af forskjelligt Kjønn maa anses for i høj Grad ønskeligt, ligefrem af sædelige Grunde, at der haves mindst tre Værelser og Kjøkken, saa maa man sikkert regne 150 à 200 Kr. til Husleje som et Minimum, det Første for en Familie paa to voxne Personer og højst 2 à 3 mindre Børn, det Sidste for en større Familie eller en Familie med ældre Børn. Til Belysning af den her opførte Leje skal kun anføres, at 150 Kr., saa vidt vides, er den almindelige Leje for en Lejlighed paa to Værelser og Kjøkken i Forstæderne og paa Kristianshavn, og at Fattigvæsenet giver en Huslejhjælp af 8 Kr. maanedlig til Familier, der bebo Lejligheder paa ét Værelse med Adgang til fælles Kjøkken.

Endnu maa medregnes, hvor der er Børn i skolepligtig Alder, Udgiften til disses Undervisning. Hvor Talen er om, hvad en Familie behøver til sit selvstændige Underhold, uafhængigt af det Offentliges saa vel som Privates Hjælp, maa denne Udgift nødvendig medregnes, ligesom det er klart, at der maa tages Hensyn til den, hvor der spørges om, hvilken Indtægt en Familie, der faktisk holder sine Børn i privat Skole, maa præsumeres at have. Men efter hvad der foran er udviklet, kan man heller ikke

ganske se bort fra Skoleundervisningen, selv hvor den meddeles paa det Offentliges Bekostning eller paa Fripladser, der skyldes Legater eller Private. Tager vi da til Udgangspunkt for vor Beregning af den her omhandlede Udgiftspost, hvad et Barns Undervisning i de kommunale Friskoler koster Kommunen, bliver det omtrent 50 Kr. pr. Barn, som Modtagelsen af denne Undervisning repræsenterer. Uagtet Betalingen i de private Skoler er temmelig varierende, saa at det kan være vanskeligt nok at opstille en bestemt Sum som normale Skolepenge, tør man dog sikkert gaa ud fra, at Beløbet næppe kan ansættes lavere end til 4 Kr. maanedlig (hvortil kommer Indkjøb af Skole- og Stilebøger m. v.), saasnart Undervisningen blot skal være lige saa god som i Kommunens Betalingskoler. Aarsudgiften er derfor sat til 50 Kr.

Samle vi nu alle de foran anførte Data, bliver Resultatet, at der til et tarveligt, men tilstrækkeligt Underhold, en ordentlig, om end kun lille Bolig og en anstændig og sømmelig Beklædning behøves for en Familie, bestaaende henholdsvis af

	Mand og Hustru.	Forældre med 1 Barn*).	Forældre med 2 Barn*).	Forældre med 3 Barn*).
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Til Forplejning	432	540	640	732
— Vask, Brændsel og Lys	100	100	100	100
— Klædning og Skotøj .	150	190	230	270
— Husleje	150	150	150	150
Tils.	c. 830	980	1120	c. 1250
For Skolegang og Skole- materiel tillægges . . .	—	50	100	150
I Alt	830	1030	1220	1400

*) For Børn under 4 à 5 Aar kan der maaske finde en ubetydelig Nedsættelse Sted i det paaregnede Beløb.

Naar det nu betænkes, at der i ovenstaaende
Beløb Intet er beregnet til

Tobak og Spirituosa,

Læge og Medicin, Sygekassebidrag eller Udgifter
i Sygdomstilfælde,

Bohavets Fornyelse eller Udvidelse, Erstatning
af ituslaaede Ting, Assurance,

Foreningsbidrag, Fornøjelser, Aviser, Spor-
vognskjørsel o. m. A.,

Uforudsete eller ekstraordinære Udgifter
(Barselseng, Daab, Confirmation m. m.),

saa vil man sikkert finde, at selv om der, — hvad vi ikke tro —, paa et eller andet Punkt maatte være beregnet en lidt større Udgift end nødvendigt, vil en Indtægt af den ovenfor angivne Størrelse, henholdsvis med runde Tal c. 800, 1000, 1200 og 1400 Kr., kun akkurat være i Stand til at forskaffe en Familie henholdsvis uden Børn eller med fra 1 til 3 Børn en tarvelig og beskedent Existens, og at der, saafremt der af en saadan Indtægt skal kunne anvendes Noget til de her sidst anførte forskellige Udgifter, — hvad der sikkert altid maa —, kun kan blive Raad hertil ved at knappe af paa nogle af de først anførte Poster, hvilket da navnlig maa blive enten paa Beklædning eller paa Forplejning. Det er ogsaa ved Ansættelsen af Lønninger til Københavns Politi erkjendt fra Kommunens Side, at en Politibetjent ikke ret godt kan være gift paa en mindre Løn end 900 Kr., hvorfor ogsaa de to lavere Lønningsklasser (700 og 800 Kr.) kun ere tildelte et forholdsvis saa lille Antal (bortset fra de «overtallige Betjente» efter det senest Vedtagne kun 64 af 350 Mand), at disse to Klasser kun danne et Gjennemgangsstadium, saa at der i Øjeblikket, saa vidt vides, ikke

i disse Klasser findes en eneste Betjent, der har tjent i over 3 Aar. Hovedantallet (210 af 350) ere i Lønningsklasserne 1000, 1100 og 1200 Kr., og Lønningen stiger (for Overbetjentene) indtil 1800 Kr. Det vil ligeledes ses, at de for nylig af Finansudvalget foreslaaede og nu af Folketinget vedtagne Lønninger for de københavnske Postbude (800, 1000, 1200 og 1400 Kr. aarligt for fire lige store Lønningsklasser) netop kun ere tilstrækkelige til en aldeles tarvelig Existens, efterhaanden som Familien voxer, og vel knap nok vilde være dette, dersom Lønnen ikke suppleredes i endel Tilfælde ved Nytaarsducører, i andre Tilfælde ved Hustruens Extra-Indtægt.

Der vil nu utvivlsomt være Adskillige, som imod Rigtigheden af hele den foranstaaende Beregning ville gjøre gjældende, at den umuligt kan være rigtig, da en Arbejderfamilie i Almindelighed langtfra har saa stor Indtægt, som den herefter maatte have. Hertil maa da for det Første svares, at for Familier af Arbejderklassen vil det ordentligvis være den første, ikke den sidste Række Summer, som skal dækkes af deres Arbejds løn, idet de enten Intet betale for Børnenes Skolegang eller kun 12 Kr. aarlig til Kommunens Betalingsskoler. Og dernæst maa det erindres, at det udtrykkelig er bemærket, at der paa ét Punkt — Beklædningen — ikke særlig er taget Hensyn til en Arbejderfamilies Forbrug, og at denne Udgiftspost for en saadan Familie kan taale nogen Nedsættelse. Den Udgift, som skal dækkes af Arbejderens Indtægt, bliver derefter for de ovenfor beregnede Posters Vedkommende henholdsvis omtrent 750 à 800 Kr. for en Familie uden Børn, 900, 1000 og 11 à 1200 Kr. for en Familie med 1, 2 eller flere Børn, og for saa vidt altsaa en Arbejderfamilie ikke har saa stor en Indtægt, som den herefter

skulde have for at kunne skaffe sig det til et tarveligt, men dog til Sundhedens og Arbejdskraftens Opretholdelse og Udvikling tilstrækkeligt, Livsophold Fornødne, maa der slaas af paa dette, saa vidt det lader sig gjøre, og det skal derfor ret strax blive undersøgt, hvor meget der kan slaas af og hvor langt man kan komme ned. Her skulle vi først undersøge, om de opstillede Beløb virkelig i Almindelighed gaar ud over Arbejderens Indtægt, og om det altsaa herefter maatte antages, enten at den foretagne Beregning var urigtig og overdreven, eller at Arbejderklassen gjennemgaaende maatte nøjes med mindre end det virkelig Fornødne.

Til Besvarelsen af disse Spørgsmaal skulle vi da først henvise til de Oplysninger, som i 1872 fremkom om en stor Mængde københavnske Arbejderes Indtægt. I de af Indenrigsministeriet udgivne «Oplysninger osv.», angaves da den aarlige Gjennemsnits-Indtægt for de 5600 københavnske voxne mandlige Arbejdere af alle Professioner, som Undersøgelsen omfattede, at være 813 Kr. 75 Ø., Gjennemsnits-Indtægten i den store Bedrift, hvor Dampkraft anvendes, endog 856 Kr. 75 Ø. Dersom imidlertid Hustruen tillige deltog i Arbejdet og havde regelmæssigt Arbejde Aaret rundt, blev Gjennemsnits-Indtægten efter Mandens forskjellige Virksomhed for Mand og Hustru tilsammen, alt eftersom Hustruen var sysselsat med Haandværksarbejde som Vævning, Skræder- eller Skomagerarbejde, eller i den store Bedrift, følgende:

Mandens Næringsvej:	Mands og Hustrus Fortjeneste:
den store Bedrift med Dampkraft . .	1134 à 1202 Kr.
— uden do. . .	1078 - 1146 —
Møller eller Bager	1114 - 1182 —
Snedker, Tømrer o. lign.	1070 - 1138 —

Mandens Næringsvej:	Mands og Hustrus Fortjeneste:
Smed	1014 à 1082 Kr.
Murer	1002 - 1070 —
Væver, Garver m. Fl.	1026 - 1094 —
Maler	932 - 1000 —
Skomager	880 - 956 —
Skræder	880 - 944 —

Det maa nu vel fastholdes, at dette er Gjennemsnitsindtægten; der var altsaa en Del Familier, som kom op over disse Beløb, og paa den anden Side andre, der ikke naaede fuldt saa højt, — og dernæst maa det vel erindres, at dette var i 1872, inden den almindelige Forhøjelse af Arbejdslønnen, der blev en nødvendig Følge af Prisstigningen, endnu var gennemført. Og endelig maa det ikke glemmes, at en stor Mængde Familier, som foran berørt, have brugt mere end den for det nævnte Aar opgivne Indtægt, maaske netop fordi Arbejdslønnen endnu ikke var bragt i Overensstemmelse med de forandrede Prisforhold. Forhøjes de foran staaende Indtægtsbeløb med 10 pCt., vil det ses, at disse Gjennemsnitsbeløb svare ret godt til, hvad der foran er opstillet som den nødvendige Indtægt for en Arbejderfamilie. Endnu skal her henvises til den i «Oplysningerne» meddelte Tabel 30, indeholdende en detailleret Oversigt over den daglige Arbejdsfortjeneste for 400 Mænd i 60 forskellige industrielle Bedrifter i København. Ifølge denne Tabel havde af de 400 ikke mindre end 71 en daglig Arbejdsfortjeneste af 3 Kr. eller derover, op indtil 6 Kr., altsaa for 300 Arbejdsdage en Aarsindtægt af fra 900 til 1800 Kr. og navnlig 31 af dem fra 1000 Kr. opad.

Dette var, som sagt, allerede i 1872, før Arbejdslønnens Forhøjelse. At Arbejdernes Gjennemsnitfortjeneste nu er højere end dengang, tør vistnok betragtes som

givet; men der mangler det fornødne Materiale til at oplyse, hvor meget højere den er. At imidlertid den i det Foregaaende som den for en Arbejder nødvendige Indtægt virkelig naaes af et stort Antal Arbejdere, og at de i alt Fald for en ikke ringe Del komme endog op derover, turde fremgaa af et Par enkelte Oplysninger, der velvilligt ere os meddelte. Der er saaledes — efter det i Nationaløkon. Forening holdte Møde — fra et af Københavns betydeligste Møbelsnedker-Firmaer, — et Firma, der er bekjendt for at levere særdeles godt Arbejde og altsaa ganske vist gjennemgaaende maa benytte duelige Arbejdere —, bleven os meddelt en Fortegnelse over, hvad der i det sidste Aar er bleven udbetalt hver enkelt af dets Arbejdere. Af disse havde de 8 kun arbejdet en Del af Aaret hos dette Firma; disse udelades derfor her, for at der ikke skal kunne rejses Indvendinger imod en herpaa støttet Beregning over Arbejdslønnen for et helt Aar. Tilbage bliver da 53 Arbejdere, der have haft Beskæftigelse Aaret rundt; til disse er der i Alt udbetalt 59,212 Kr., altsaa i Gjennemsnit 1117 Kr. til hver. Omtrent Halvdelen kom op over dette Gjennemsnit, idet 28 havde en Fortjeneste af 1000 Kr. og derover, deraf atter 11 fra 1200 Kr. indtil 1368 Kr., 5 fra 1400 indtil 1647 Kr. Foruden disse 28 havde 10 fra 1000—1090 Kr., 8 over 900 Kr., 4 over 800 Kr. — og kun 3 af samtlige 53 Arbejdere naaede ikke 800 Kr. Endskjøndt man, som sagt, maa antage, at dette Firma gjennemgaaende benytter duelige Arbejdere, synes dog det fremhævede Resultat langtfra at være noget Abnormt eller Enestaaende. Til Jevnførelse kan meddeles en tilsvarende Fortegnelse over den Arbejdsløn, der ved en Maskinfabrik i en Provinsby af Middelstørrelse er bleven

udbetalt i 1879 og 1880 til henholdsvis 25 og 27 gifte Arbejdere. Medregnes fri Bolig for 6 af Arbejderne i Fabriken tilhørende Huse, der er ansat til 150 Kr. for hver, med Bemærkning, at en tilsvarende Bolig, hvortil hører et Stykke Have, ikke vilde kunne faas i Byen for den Leje, bliver den samlede Arbejds løn, der er udbetalt i disse to Aar, henholdsvis 23,497 og 24,595 Kr. eller i Gjennemsnit for hver Arbejder 940 og 911 Kr., hvorved er tilføjet den Bemærkning, at det har været vanskelige Aar for Fabriken og at Arbejdsfortjenesten derfor snarere har været mindre end det Ordinære. Fastholdes det i Lov 2. Juli 1870 opstillede Forhold imellem Indtægter i Kjøbstæderne og i Kjøbenhavn, at 700 Kr. hist svare til 800 Kr. her, vilde den anførte Gjennemsnitsfortjeneste svare til henholdsvis 1074 og 1041 Kr., altsaa komme temmelig nær op til det ovenfor angivne Gjennemsnit af 1117 Kr. Og at de i Opgjørelsen medtagne Arbejdere ikke ere særligt udsøgte Folk, vil fremgaa af følgende Klassifikation: 1 Metaldrejer, 3 Modelsnedkere, 3 Formere, 4 Maskinarbejdere, 2 Klejnsmede, 4 Kjedelsmede, 1 Ankersmed, 1 Smed, 3 Smedehjælpere og 5 Arbejds mænd.

I 1880 havde af de 27 Arbejdere 13 en Fortjeneste af fra 900 til 1350 Kr., 10 Andre fra 702 indtil 894 Kr., saa at kun 4 Arbejdere ikke naaede de til 800 Kr. i Kjøbenhavn svarende 700 Kr., — og af disse vare de 3 «Smedehjælpere», altsaa vel nærmest kun at betragte som Haandlangere. Derhos har Fabrikanten gjort nærmere Tilføjelser ved de enkelte Arbejdere, hvoraf det fremgaar, at der, saasnart Lønnen ikke naaer c. 900 Kr. og der findes Børn, haves nogen Extra-Indtægt enten ved Konens Arbejde eller ved Hjælp paa forskjellig Maade.

Med de her angivne Data stemme ogsaa saa temme-

lig nogle Oplysninger, som senere — efter Mødet i Nationaløkon. Forening — velvilligt ere blevne os meddelte angaaende den i Aaret 1880 udbetalte Arbejds løn ved Burmeister & Wains Fabriker. Forholdenes og de givne Oplysningers Beskaffenhed gjør det imidlertid ikke muligt at foretage en korrekt Sammenligning med de nys citerede Data, idet det nemlig ikke har været muligt uden uforholdsmæssigt Besvær at faa oplyst, hvad der faktisk er udbetalt til hver enkelt Arbejder, men kun, hvor meget den ordinære Arbejds løn udgjør for hver især. Denne beregnes efter 6 Dage à $10\frac{1}{2}$ Time pr. Uge; men derhos faa Arbejderne for alt Arbejde, som falder udenfor disse 63 Timer ugentlig, højere Timebetaling, og dernæst Overskudet af de Akkorder, som de maatte have deltaget i. Den for hver enkelt Arbejder opførte Arbejds løn angiver saaledes — i alt Fald for mange af dem — ikke den hele, samlede Arbejdsfortjeneste. Paa den anden Side kan man heller ikke naa til et fuldt korrekt Resultat ved at tage Gjennemsnittet af den hele, samlede Sum, der er udbetalt fra Fabrikken i Arbejds løn; thi dette Gjennemsnit bliver for lavt, idet der findes et forholdsvis betydeligt Antal Lærlinge — omtrent 1 for hver 12 Mand —, som selvfølgelig kun have en meget ringe Løn (— saaledes har Gjennemsnitslønnen for 28 Lærlinge i Maskinværkstederne og 27 blandt Skibssmedene været omtrent 260 Kr. aarlig —) og derfor nedbringe Gjennemsnittet altfor meget. Ifølge Fabrikens Opgjørelse bliver den gennemsnitlige daglige Fortjeneste pr. Mand 3 Kr. 05 Ø., hvilket for 304 Arbejdsdage giver en aarlig Gjennemsnitsfortjeneste af 927 Kr. 20 Ø. Fradrages imidlertid den ifølge de specielle Opgjørelser til 84 Lærlinge udbetalte Arbejds løn med i Alt 21,657 Kr. (c. 258 Kr. aarlig

til hver), bliver Gjennemsnitsfortjenesten for de øvrige c. 1000 Arbejdere omtrent 3 Kr. 25 Ø. daglig eller 988 Kr. aarlig. Endvidere maa erindres, at Selskabet giver et aarligt Tilskud til Arbejdernes Alderdomsforsørgelseskasse, for 1880 26,684 Kr., altsaa 25 Kr. pr. Mand. — Ved Siden heraf har det sin Interesse at se, at den ordinære Arbejds-løn (jfr. foran) er

for	8 Arbejdere over	1300 Kr.	
—	8 andre do.	—	1200 —
—	14	—	1100 —
—	89	—	1000 —
—	126	—	900 —
—	147	—	800 —
—	351	—	700 —
—	294	—	600 —

Det ses heraf, at omtrent en Fjerdedel af Arbejderne have over 900 Kr. i ordinær Arbejds-løn og at Ingen har mindre end 600 Kr. Hvor stor Extrafortjeneste de imidlertid desforuden have, kan ikke oplyses. Paa den anden Side maa bemærkes, at Arbejdsstyrken har varieret imellem 903 og 1116 Arbejdere til Aarets forskjellige Tider, saa at altsaa kun det førstnævnte Antal kan regnes at have haft Arbejde Aaret rundt hos det paagjældende Firma.

Man vil maaske endnu fremsætte den yderligere Indvending imod de ovenfor opstillede Beregninger, at de synes at være i en meget bestemt Modstrid med den kjøbenhavnske Ligningskommissions Skjøn over en Families almindelige Indtægt i Kjøbenhavn. Da der nemlig ved Folketællingen i 1880 fandtes i Kjøbenhavn 54,580 Familier (Husstande), omfattende 209,581 Personer, og desforuden 25,673 Personer, som ikke henhørte til en samlet Husstand, af hvilke dog sikkert et ikke ringe Antal

ere skattepligtige, ligesom der ikke sjældent i samme Husstand findes mere end 1 skattepligtig Person, — og da der i 1879 kun var 26,804 Personer ansatte til Indkomstskat d. v. s. til en Indtægt af 800 Kr. og derover, skulde jo altsaa over Halvdelen af Københavns Befolkning eller henved 30,000 Familier have en Indtægt, som ikke naaer 800 Kr. Der kan imidlertid efter det foran Anførte ikke være den ringeste Tvivl om, at det jo er Ligningskommissionens Ansættelser, som ere fuldstændigt urigtige; og det bliver saa meget mere iøjnefaldende, som af de c. 26,800 Skatteydere atter 8,175 vare ansatte til en Indtægt af 800 Kr., 4153 til en Indtægt af 1000 Kr., saa at der kun bliver knap 14,500 Skatteydere, som præsumeres at have 1200 Kr. eller derover i aarlig Indtægt! Man behøver ikke at kjende ret meget til Livet og Velstanden i København for at vide, at dette maa være fuldstændig urigtigt. Efter det foran Oplyste, der uimodsigeligt godtgjør, at selv for en Familie uden Børn giver en Indtægt af 800 Kr. en højst tarvelig og beskeden Existens, synes det allerede temmelig utroligt, at over Halvdelen af Københavns Familier skulde have en mindre Indtægt end 800 Kr. Imidlertid er dog dette Resultat af Ligningskommissionens Skjøn, naar Alt kommer til Alt, formentlig det, som der er mindst Grund til at dadle. Thi selv om det maa anlages, — hvad der efter vor Overbevisning absolut maa antages —, at mindst Halvdelen af de saaledes fra Skatteansættelse udelukkede Familier har ikke blot 800 Kr.s Indtægt, men for en stor Del baade 1000 og 1200 Kr., saa godtgjør den foranstaaende Udvikling, at disse Indtægter i Virkeligheden ikke lade en Familie Noget tilovers at svare direkte Skat af. Det tør antages, at selv i 1861 var det altfor lavt at blive staaende ved en Ind-

tægt af under 400 Rd. som skattefri; men at det nu-tildags ikke vilde være for meget at fritage en Familie-Indtægt paa 1000 Kr. for Indkomstskat, maa bestemt gjøres gjældende. Efter vor Formening er derfor Ligningskommissionens Fejl ikke saa meget den, at den fritager for stort et Antal Familier for at betale Skat, — skjønt det ikke bør overses, at Postbude, Politibetjente og lignende Funktionærer, der kun have 800 à 1000 Kr. i Indtægt, ikke blive fritagne for at svare Skat —; men dens Hovedfejl er den, at den, efter at have holdt over Halvdelen af Befolkningen udenfor Skatteansættelsen, fremdeles ansætter henved Halvdelen af den resterende Befolkning til en Indtægt af kun 800 à 1000 Kr. Thi efter at den skattepligtige Befolkning er bleven saa stærkt begrænset, som Tilfældet er, kan der fornuftigvis kun være Tale om at ansætte et forsvindende Mindretal — saasom nysnævnte Funktionærer o. lign. Personer, hvis Indtægt er for notorisk til, at de kunne holdes udenfor Beskatningen, — til denne Indtægt. Thi hele den foranstaaende Undersøgelse gjør det utvivlsomt klart, at, naar en Mand, hvis Husstand omfatter 4 à 5 Personer, notorisk har Raad til at lade Hustru og Børn gaa godt klædte, til at holde Børnene i private Skoler, til at deltage i Theaterbesøg eller andre offentlige Forlystelser om Vinteren og Skovture om Sommeren osv. osv. saa kan en saadan Familie ikke have en mindre Indtægt end 2 à 3000 Kr., og at den endda skal iagttage en stræng Økonomi for med en Indtægt, der ikke er større, at kunne gjøre alt Sligt.*)

*) Til Jævnførelse hidsættes en Opgjørelse, som en Kontorchef i Kjøbenhavn for et Aarstid siden meddelte i *Dagbladet* af sine Udgifter for en Husstand, bestaaende af Mand, Hustru og 4 Børn (14, 12, 9 og 5 Aar) samt en Tjenestepige, og om hvilken Ind-

— Medens det af de ovenfor anførte Data fremgaar, at i alt Fald en Del — og forhaabentlig en større Del — af Arbejderne kunne tjene saa stort et Beløb, som efter det Paaviste er fornødent til at skaffe en Familie en mangelfri, tarvelig Existens, er der ganske vist en meget stor Del, som kun kunne tilvejebringe det saaledes Fornødne derved, at ogsaa Hustruen, istedenfor, som ønskeligt var, at kunne skjænke Hjemmet og Børnene sin meste Tid og sine bedste Kræfter, maa søge Arbejdsfortjeneste udenfor dette, og andre, som endog maa anvende de lidt ældre Børns Arbejdskraft til at supplere Familiens Ind-

---

senderen med Føje udtalte, at han ikke troede, at her var Meget at undvære, naar man gik ud fra den Betragtning, at Statens Embedsmænd skulle være saaledes stillede, at de kunne give deres Børn en passende Opdragelse uden at være nødsagede til at sende dem i Friskolen og indrette deres Levevis paa at lade Konen tjene med til Familiens Underhold ved at give Afkald paa at holde Pige.* Opgjørelsen maa saaledes antages i det Hele at passe for enhver Familie, der faktisk er i samme Situation: at holde en Tjenestepige, at bebo en Lejlighed paa 4 Værelser med Kjøkken (og et tilhørende Kvistkammer) og at skulle betale for 3 Børns Opdragelse, og det saa meget mere, som den ikke blot i det Hele skjønnes at være saa moderat under de givne Betingelser, at der næppe vil kunne slaas synderlig af paa nogen Post, men der endog her ikke er brugt en eneste Øre til: Fornøjelser, Almisse, Kirkegang, Konfirmation, Begravelse, Tobak, Undervisning i Musik, Sporvogne, Assurance, og mange andre Smaaudgifter, som mer eller mindre nødvendig paatvinge sig i det daglige Liv. For at vise, paa den ene Side hvor overordentlig lavt vi foran have anslaaet Udgifterne til Føde, Klæder m. v., og paa den anden Side hvor meget hint lave Overslag vil gaa op til, naar de her anførte, men foran ikke medregnede, Udgiftsposter medtages, vedføje vi til Kontorchefens Opgjørelse en anden, bygget paa den i det Foranstaaende gennemførte Beregning, udført for en Familie af den nævnte Størrelse med Pige, i en Bolig til kun 400 Kr., med betydelig Reduktion af Honorarer (til Læger) og med Udeladelse af egtl. Embedsmands-Udgifter, men til Gjengjæld med Tillæg af et moderat Beløb til flere af de Udgifter, som Embedsmanden har maattet undlade:

tægt. Men da der derhos desværre gives maaske ikke faa Familier, der, enten fordi Børnene alle ere for smaa og Hustruen maaske for svag til saaledes at arbejde, eller ogsaa endog tiltrods for saadan Bistand ere ude af Stand til at tilvejebringe den Indtægt, som efter det foran Udviklede er nødvendig for en Arbejderfamilie, altsaa henholdsvis fra c. 750 til 1200 Kr., paatrænger sig nu til Slutning det Spørgsmaal, hvor meget der kan slaas af

	Efter Embedsmandens Opgivelse:	Efter vor Beregning:
Til Husholdning er medgaaet . . . . . (hvilket bliver 80 Ø. daglig for de 5 Per- soner, 40 Ø. for de to mindre Børn).	1750 Kr.	c.1040 Kr.
Til Husleje	600 —	400 —
— Klæder for 2 Vøxne og 4 Børn	600 —	310 —
— Brændsel, Vask, Rengjøring, (Badning og Haarskjærer)	289 —	100 —
— Skolepenge for 3 Børn (à 6 Kr. maandl. + Brændpenge), Skolebøger m. v.	280 —	150 —
— Pigeløn	120 —	120 —
— Effekters Fornyelse (Gardiner, Betræk, Kjøkkentøj, Porcellæn og Glas, Lin- ned m. m.), 10 Kr. maandl.	120 —	120 —
— Lægehonorar, Medicin og Tandlæge samt Nytaarsduccorer	120 —	60 —
— Gravsteds Vedligeh. 14 Kr., Avis 12 Kr.	26 —	} 24 —
— Papir og Blæk, Porto og Budleje	37 —	
— Pligtig Livrenteforsørgelse og Skatter	360 —	—
	4305 Kr.	2324 Kr.
— Fornojelser (Theater; Tivoli, Søndags- udflugter om Sommeren), Foreningsbidr.	—	60 —
— Sporvognskjørsel o. a. Befdr., Assurance	—	10 —
— Tobak og Brændevin	—	30 —
— Extra-Undervisning for Børnene	—	—
— uforudsete Extra-Udgifter, 3 Kr. maanedl.	—	36 —
	4305 Kr.	2460 Kr.

At de til de sidst opførte Udgifter ansatte Beløb paa flere Punkter sikkert ere altfor lave for en Familie, der overhovedet kan tænke paa slige Udgifter, vil vist erkjendes. Særligt bemærkes, at der i Ovenstaaende ikke er beregnet en eneste Øre til Selskabelighed, idet Husholdningskontoen kun er beregnet netop for Husstandens egne Medlemmer.

paa det ovenfor som normalt opførte Forbrug, i hvilket Omfang altsaa dette kan indskrænkes, uden at Familien ligefrem lider saadan Nød, at Sygdom og eventuelt Død bliver den uundgaaelige Følge, altsaa m. a. O. hvad der maa betragtes som Minimums-Indtægt for en Arbejder-Familie, der skal kunne existere uden fremmed Hjælp. For at undersøge dette skulle vi hente Oplysninger fra et Par offentlige Institutioner, hvor det ordinære Forbrug efter Forholdenes Beskaffenhed maa anses for at være endog mindre end det, som en af arbejdskraftige Personer bestaaende Familie nødvendig maa antages at behøve til sit Underhold, nemlig henholdsvis Kjøbenhavns Ladegaard og Almindeligt Hospital. Det vil da vise sig, at selv om man lægger Forbruget paa disse Anstalter til Grund — blot med de efter Forholdene aldeles nødvendige Modificationer —, kommer man op over det, som Folke-tingsmand Th. Nielsen har opgivet som den almindelige Indtægt for en Arbejderfamilie i Kjøbenhavn, naar derved forstaas en Familie med 2 à 3 Børn.

Paa Kjøbenhavns Ladegaard medgaar ifølge Regnskaberne for 1875—79 til en Persons Forplejning (o: Indkjøb af Raastofferne) i aarligt Gjennemsnit c. 115 Kr. Ifølge velvilligt meddelte Oplysninger er imidlertid Udgiften til de egentlige Fabrikarbejderes Forplejning noget mindre, idet der for 1881 beregnes at ville medgaa til en Fabrikarbejder af første Klasse (for 305 Søgnedage samt Overfortjeneste) 113 Kr., for en do. af anden Klasse endog kun 92 Kr. Da anden Klasse imidlertid for største Delen indbefatter de ikke fuldt arbejdsdygtige Personer, kan der her kun tages Hensyn til første Klasse. Da Forplejning og Dagstegn tilsammen, hvortil aarlig medgaa 101 Kr. for hver Person, kun beregnes til 305 Søgnedage,

vil en tilsvarende Forplejning Aaret rundt koste c. 121 Kr., hvorved endnu maa bemærkes, at omtrent 10 pCt. af de til denne Klasse hørende Personer ere Kvinder. For dette Beløb maa det imidlertid anses for umuligt for en privat Arbejdsmand at forskaffe sig den tilsvarende Forplejning, ikke blot fordi de paagjældende Varer indkøbes i større Partier — Kjød t. Ex. altid i halve Kreaturer —, men tillige fordi Licitationspriserne ere ualmindelig lave endog for Indkjøb en gros. Dertil kommer endnu, at navnlig Forbruget af Kjød er langt mindre, end det vistnok tør være for en sund og kraftig Mand, der skal kunne udføre strængt Arbejde, idet der for Fabrikarbejdere af begge Klasser forbruges henholdsvis 59,8 og $38\frac{1}{2}$ Å Oxekjød, 20,8 og $23\frac{1}{2}$ Å Flæsk pro pers. istedenfor, som af Gagekommis. forudsat, 104 Å af hvert, hvorhos det maa bemærkes, at der hverken faaes Kaffe eller Sukker (til Madens Tillavning bruges Sirup), og Smør og Fedt kun ved særligt Kjøb i Køkkenet for de uddelte Tegn. Licitationspriserne ere saa lave, at t. Ex. Prisen paa Oxekjød kun er 28 Ø. pr. Å , saa at der kun bruges henholdsvis for $16\frac{3}{4}$ og $10\frac{3}{4}$ Kr. Kjød om Aaret, og at Øllet koster 2 Ø. pr. Pot. Regnes nu kun $\frac{2}{3}$ af det Kvantum Kjød og Flæsk som Gagekommissionen har beregnet, og lægges den laveste Kjødpris paa Nytorv til Grund, saa maa Beløbet — da der vistnok næppe af den Grund kan ske nogen mærkelig Nedsættelse af det øvrige Forbrug — alene herved forhøjes med c. 21 Kr. om Aaret. Da imidlertid Priserne paa de øvrige Varer maa anses for lavere, end det vilde være muligt at anskaffe de samme Varer for i Detailindkjøb, tør man under ingen Omstændigheder anslaa det Beløb, som vil medgaa til en Arbejderfamilies Forplejning for Familiefaderens Vedkommende lavere end

til c. 160 Kr., og det maa vel endog betvivles, om det for dette Beløb — knap 44 Ø. pr. Dag — vil være muligt at forskaffe en voxen, arbejdskraftig Mand en virkelig fuldt tilstrækkelig Ernæring, idet selv paa Landet, hvor Kosten dog er billigere, ifølge de af Prof. Falbe Hansen i 1873 —74 i Ugeskrift for Landmænd meddelte Oplysninger fra en stor Del forskellige Egne i Landet 180 Kr. er det laveste Beløb, hvortil en Karls Kost er beregnet — og det i Almindelighed endog kun, hvor Karle og Piger regnes under Et.

Regnes Hustruens Forbrug ligesom foran til omtr. 80 pCt. af Mandens Forbrug, bliver Beløbet her c. 130 Kr. eller 38 Ø. daglig. Endskjønt man vistnok tør gaa ud fra, at i en Arbejderfamilie, der er nødsaget til at indskrænke sit Forbrug til et absolut Minimum, vil Hustruens og Børnenes Forplejning blive reduceret forud for og i stærkere Omfang end Mandens, tør dog Hustruens Forbrug næppe sættes lavere end her angivet, da vi jo netop have forudsat, at Mandens Forbrug alt er indskrænket saa meget som muligt. Denne Antagelse bekræftes ogsaa derved, at selv et Lems Forplejning paa Almindeligt Hospital koster omtr. 95 Kr. aarlig, uagtet deres Forplejning ikke blot i sig selv vistnok er saa tarvelig som muligt, men endog paaregnes at blive noget suppleret derved, at de, naar de have Udgangstilladelse, erholde Føde eller Penge hos Private. Tages endvidere i Betragtning, at de omhandlede Lemmer gjennemgaaende ere gamle og svage Personer, samt at der er lagt en gros Priser til Grund for Beregningen, vil man sikkert erkjende, at Hustruens Forplejning næppe tør beregnes væsentlig lavere end anført.

Husleje tør næppe ansættes lavere end til 100 Kr.,

idet Fattigvæsenet, efter hvad der er os meddelt, betaler 8 Kr. maanedlig i Huslejhjælp til Familier, der bebo 1 Værelse med fælles Kjøkken. I «Arbejderskemaerne» af 1872 findes ganske vist S. XVII—XVIII, hvor 23 Arbejdere, mest Haandværkssvende, og 6 Svendeforeninger har opgivet deres vigtigste Udgifter, Husleje for 1 Familie opgivet til kun 72 Kr., for to andre til kun 80 Kr.; men dette synes at være Undtagelsestilfælde, og det er vel tvivlsomt, om en Lejlighed nu kan faas saa billigt uden ganske undtagelsesvis og paa afsides Steder. Der opgives da ogsaa sammesteds, at Huslejen hyppigst sættes til 120 à 140 Kr. For en Sikkerheds Skyld skulle vi dog her regne den til 7 Kr. maanedlig. Vask, Rengjøring, Brændsel og Belysning kan formentlig for to Personer ikke beregnes til mindre end c. 3 Kr. maanedlig eller 36 Kr. (knap 75 Ø. om Ugen), især naar intet Tillæg medregnes for Børnene, — paa Ladegaarden medgaar til disse Udgifter gjennemsnitlig c. 29 Kr. pr. Individ. Til Beklædning medgaar sammesteds c. 24,270 Kr. aarlig til 780 Fabrikarbejdere og Tvangsfanger, altsaa 31 Kr. for hver; for Mand og Hustru tilsammen tør da næppe regnes mindre end 50 Kr. aarlig. Regne vi derhos Udgiften for hvert Barn til det samme Beløb, som Københavns Fattigvæsen betaler for sine Plejebørns Forplejning og Beklædning: 90 Kr. aarlig, kunne vi næppe komme dybere ned. Den samlede Minimumsudgift for Mand og Hustru bliver saaledes

Til Forplejning	290 Kr.
— Husleje	84 —
— Klæder og Skotøj	50 — ^{*)}
— Brændsel, Lys, Vask m. m.	36 —
	<hr/>
	460 Kr.
Hertil for 3 Børn à 90 Kr. .	270 —
	<hr/>
	730 Kr.

^{*)} At Udgiften til Klæder saavel i Arbejderskemaerne som i Læge Sørensens Meddelelser hyppigt er ansat endel lavere, kan næppe

Vil man med omstaaende Beregning jævnføre de af Læge Sørensen fra Hobro konstaterede Resultater, kunde det i første Øjeblik synes, at disse sidste maatte godtgjøre, at vor Beregning over Existents-Minimum var for høj. Vel stemmer den nemlig meget godt med den Gjennemsnitts-Udgift, som Forfatteren har konstateret for 20 Arbejderfamilier i Hobro, idet denne opgives til c. 116 Kr. pr. Individ, altsaa for en Familie paa 5 Personer c. 580 Kr. aarlig, hvilket af ham formenes at svare til omtr. 770 Kr. i Kjøbenhavn, medens vor Beregning fører til en Udgift af c. 140 Kr. pr. Ind. i Kjøbenhavn, svarende til 110 Kr. i Hobro. Men af de opgivne 20 Familier komme ikke mindre end 8 ned under denne sidste Udgift, endog saa langt ned som til c. 76 Kr. pr. Ind., svarende til c. 102 Kr. i Kjøbenhavn. Herved maa imidlertid bemærkes, først, at Sørensens Opgivelser angaa Aaret 1879, der som bekjendt netop var det billigste Aar, vi i lang Tid have havt, og at navnlig de almindelige Livsfornødheder nu — ligesom i 1874—77 — ere omtr. 12 à 14 pCt. højere end i 1879. Hvor altsaa 102 Kr. i det Aar kunde strække til, vilde nu behøves c. 115 Kr. Dernæst talte de to Familier, der ikke brugte mere end 76 Kr. pr. Ind., henholdsvis 10 og 7 Personer; det tør da vistnok antages, at flere af disse vare spæde eller ganske smaa Børn. Men selv om vi helt fradrage 1 Barn for hver Familie, faa vi som Udgift til Føde, Belysning og Vask henholdsvis 63 og 57 Kr. aarlig pr. Ind. Dette synes selv i Hobro og i Aaret 1879 næppe muligt, og

---

betragtes som Bevis for, at vor Ansættelse er for høj; thi i et enkelt Aar kan Udgiften meget vel være endel ringere, men næppe i Gjennemsnit for en længere Aarrække — med mindre de Paagjældende faa aflagt Tøj som Gave.

kan i hvert Fald kun forklares derved, at Underholdet i Virkeligheden er utilstrækkeligt*). Vi tro saaledes at kunne fastholde, at vor Beregning virkelig er Udtrykket for et Minimumsforbrug.

Selv om det imidlertid, hvad vi ikke tro, skulde være muligt at spare lidt paa den tredje og fjerde Udgiftspost — om noget større Beløb kan der i hvert Fald ikke være Tale, idet det navnlig maa erindres, at der paa den første Post ikke er medregnet det til Madens Tillavning fornødne Brændsel —, vil det under alle Omstændigheder være indlysende, at en Familie af den angivne Størrelse i Virkeligheden bevæger sig tæt ved Randen af Fattighjælp, naar dens Indtægt ikke naaer op imod 800 Kr., idet der er mer eller mindre ufrivillige Fornødenheder, hvortil Intet

*) Den detaillerede Opgjørelse af den ene Families Forbrug godtgør dette. Vi sammenstille her denne Familie paa 2 Voxne og 5 Børn med en anden Arbejdsmandsfamilie paa 2 Voxne og 2 Børn; begge Familiers ugentlige Forbrug var da:

	1) 2 Voxne og 5 Børn:	2) 2 Voxne og 2 Børn:	3) Til 5 Ladegaardsl. af 2. Afdl. bruges
Rugbrød	4 Brød.	4 Brød.	5½ Brød.
Smør	½ Œ	½ Œ	—
Fedt	2 —	2 —	—
Flæsk og Kjød	2 —	2 —	{ 3,70 Œ Kjød. 2,25 Œ Flæsk.
Kartofler	½ Skp.	1 Skp.	1⅔ Ottkr.
Mel	½ Œ	1 Œ	—
Gryn	2 —	2 —	11 Ptr.
Ærter	1 Pt.	—	4 —
Mælk	14 Pt. (à 5 Ø.)	10 Pt.	—
Ost	—	f. 50 Ø.	—
Kaffe, Cichor. og Sukker	f. 63 Ø.	f. 35 Ø.	—
Øl	—	—	3½ Pt.

Naar undtages Mælk og Kaffe bruge de 7 Personer af alle andre Fødemidler knap saa meget som de 4 Personer af den anden Familie, hvis Forbrug dog sikkert ikke kan være mindre, naar der skal gives tilstrækkelig Ernæring.

er beregnet, saasom enten Bidrag til en Sygekasse eller Udgifter i Tilfælde af Sygdom, o. L. Det maa endvidere bestemt gjøres gjældende, at en mindre Indtægt end den her angivne — denne fremkomme nu iøvrigt under hvilke Former den vil, altsaa maaske delvis som Gaver udenfor den egentlige Arbejdsløn eller Eftergivelse af Gjæld — er enstydig med, at Familien ikke faar tilstrækkelig Ernæring og ikke kan have et virkeligt Hjem med Lys og Varme om Vinteren, det være iøvrigt nok saa tarveligt.

Hvor stort det Antal af Familier er i Kjøbenhavn, som ikke naaer op til 800 Kr. lader sig ikke oplyse. At Ligningskommissionens Forudsætning om, at der skulde være henved 30,000 Familier, der ere saaledes stillede, som her opgivet, er fuldstændig urigtig, er alt fremhævet, — ligesom, at man kun ved at gaa ud fra, at de have en saa lav Indtægt, kan fri dem for den Skat, som de ganske vist bør være fritagne for. Men vilde det da ikke være rigtigere at forhøje den skattefrie Indtægt til mindst 1000 Kr.? Og turde det ikke være paa Tiden nu, efter 21 Aars Forløb, at foretage en Revision af Skatteloven af 19. Febr. 1861 med dette Hovedformaal for Øje?
